

Топчий Л. М.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПАРЦЕЛЬОВАНИХ ЗАГОЛОВКІВ**

У статті на матеріалі сучасних газетних видань проаналізовано одне з явищ експресивного синтаксису – парцеляцію, яке розглядається як процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-сміслові самостійні мовні одиниці. З'ясовано, що цей феномен здатний виокремлювати базову, тематичну, частину і парцелят, рематичну частину повідомлення, і що цей процес відбувається через переривання синтагматичного ланцюжку за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками. Визначається, що оформлений пунктуаційно парцелят як гравітаційний центр думки є наслідком мовної інформаційної компресії, яку автор виокремлює логічним наголосом. Встановлено, що у мовознавстві існують різні класифікації парцельованих заголовків.

Емпіричний матеріал дослідження доводить, що парцельовані заголовкові комплекси володіють багатими потенційними можливостями у плані впливу на масового читача. Це дозволяє розглядати феномен парцеляції як явище, що повністю відповідне основним функціям засобів масової інформації. Увагу зосереджено на тому, що газетний заголовок покликаний виконувати різні функції та забезпечувати різні прагматичні та стилістичні ефекти. Аналіз їх граматичної структури дозволяє виділити парцельовані заголовки, що побудовані за моделлю простого речення, і заголовки, які містить частини складного. Зазначається, що парцеляція заголовка нерідко супроводжується використанням інших стилістичних прийомів, які ще більше підсилюють його атракційний ефект. Одним із таких прийомів є конвергенція, процес, заснований на взаємодії стилістичних засобів одного або різних рівнів мови внаслідок виконання ними єдиної стилістичної функції. Доведено, що прийом синтаксичної парцеляції – ефективний засіб створення яскравих різноманітних заголовків газетних статей, активне вживання яких засвідчує стилістичний динамізм сучасної газетної мови. Вони характеризуються серйозним стилістичним і експресивним потенціалом, рельєфніше окреслюють проблему публікації, значно пожвавлюють виклад, що і забезпечує підвищену увагу до газетного повідомлення з боку масового читача.

Ключові слова: парцельовані заголовки, синтаксичні моделі, засіб експресивного виокремлення.

Постановка проблеми. Український газетний дискурс – лінгвістично кодифікована сфера функціонування мови, відкрита для інновацій, серед яких природним є синтаксичний процес парцеляції, зокрема парцеляції заголовків. Саме з їх перегляду масовий читач починає знайомство із газетними публікаціями. Це і вимагає від журналістів урізноманітнення заголовків нестандартними мовними прийомами з метою створення вишуканих, «помітних» моделей, які покликані «зачепити» увагу масового читача. У пошуках оригінальності вони вдаються до певних експресивних мовних засобів у оформленні такого текстового знаку. Одним із таких саме і є прийом парцеляції, що виступає у газетних заголовках засобом актуалізації мовленнєвого авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Парцеляція газетних заголовків неодноразово

слугувала об'єктом вивчення в україністиці та русистиці. Обґрунтування цього синтаксичного процесу досить вичерпно представлено у роботах науковців (О. А. Іванчикова, Ю. В. Ванников, А. П. Сковородников, Л. І. Конюхова, О. С. Зверева, Н. А. Конопленко, З. Денисенко, Т. Шевченко, Н. Івкова, М. О. Вінтонів та ін.). Його функціонування у газетних текстах було предметом зацікавлення Г. Я. Солганік, О. О. Тертичного, Г. А. Єржанової, Т. Ю. Чигиріної та ін., у поетичному мовленні – О. С. Зверєвої, Т. В. Шевченко. Синтаксичний прийом парцеляції як явище експресивного синтаксису достатньо повно дослідили О. П. Сковородников, М. В. Кравченко, Л. І. Конюхова, З. Денисенко; функціонально-семантичне навантаження цієї мовної універсалиї у публіцистичному тексті аналізувала Н. М. Івкова; текстотвірний потенціал – Н. А. Конопленко;

функціонально-граматичні та комунікативні вияви – М. О. Вінтонів та ін.

Постановка завдання. Явище парцеляції, яке у будь-якому дискурсі дедалі більше використовується, у газетному дискурсі ХХІ ст. набуває інноваційного характеру. Аналіз такого «унікального когнітивного прийому актуалізації змісту» [1, с. 291] став одним із цікавих у сучасних наукових школах, проте на рівні першоелементів медіатексту комплексно це питання ще досліджено недостатньо. Особливого вивчення потребують функціонально-стилістичні та прагматичні особливості заголовків у публіцистичному тексті, зокрема у мові газет. Актуальність нашої розвідки зумовлена потребою їх аналізу у цьому феномені.

Метою нашої розвідки є з'ясування функціональних особливостей парцельованих заголовків сучасної української преси. Мета роботи зумовила реалізацію завдань: виявити типові парцельовані конструкції у газетних заголовках і простежити їхнє функціонально-стилістичне та прагматичне навантаження. Матеріалом дослідженням слугували заголовкові комплекси, вилучені шляхом добору із періодичних видань 2017–2019 рр.: «Голос України», «Експрес», «Літературна Україна», «Українське слово», «Урядовий кур'єр».

Виклад основного матеріалу. На зміну гармонійному та впорядкованому синтаксису мови українських газет, як засвідчують дослідники, прийшов синтаксис розчленований, у якому панує принцип дисгармонії [1, с. 290]. Наслідком цього є парцеляція, активне явище сучасного експресивного синтаксису, зумовлене екстралінгвістичними факторами: прискоренням сучасного темпу життя і необхідністю у зв'язку з цим передавати інформацію більш виразним і коротким способом [2, с. 282].

Єдиного тлумачення природи цього феномену у мовознавстві немає, проте більшість дослідників єдині у думці, що парцеляція – процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-сміслові мовні одиниці, який виділяє базове автосемантичне речення, «тему», і виокремлює рематичну частину повідомлення, синсемантичний парцелят, що сприяє лаконізації висловлення, інтенсифікує думку. Формально відбувається переривання синтагматичного ланцюжку за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками.

У мовознавстві загальне визначення парцеляції (від фр. *parcelle* – частинка) подається як «синтаксична універсалью мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речення на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та гра-

фічно відокремлених, проте єдиних за змістом» [6, с. 449]. Цей мовний феномен інтенсифікує значення сегментованих частин, увиразнює їх, а сам парцелят виконує функцію доповнення, уточнення, акцентування й емоційного виокремлення вміщеної у ньому інформації [4, с. 93].

У терміна «парцеляція» як способу членування тексту виявляється ряд синонімічних найменувань, як-от: «відкриті (зсунуті) конструкції» (В. В. Виноградов), «приєднувальні конструкції» (О. О. Реферовська, І. Петличний, В. Г. Гак), «ізоляція» (Є. І. Шендельс, Є. Г. Ризель), «приєднання» (О. В. Колесніков), «сегментація» (Ш. Баллі, Н. О. Шигаревська, О. О. Реферовська), «видільні» (П. Коструба), «комунікативні структури з додатковою рематизацією семантико-синтаксичних конструкцій» (Л. П. Чахоян), «сепаратизація» (О. О. Андрієвська) тощо. Як нам вважається, такий перелік зумовлений багатоплановістю самого явища парцеляції та різницею підходів до його аналізу.

Автори публікацій, користуючись привабливістю таких конструкцій, максимально вичавлюють із них стилістичний і прагматичний потенціал. Вони стають прийомом, який характеризує індивідуальний стиль журналіста або газетного видання, і засобом максимальної актуалізації «відрізка цілісного висловлення», що сприяє виконанню основних функцій ЗМІ. Такі «засоби актуалізації мовленнєвого задуму автора» [1, с. 290] характеризуються багатими потенційними можливостями у плані впливу на читачку аудиторію, як-от: встановлювати з нею контакт, ставати «засобом полемічного загострення проблеми» [1, с. 322], емоційно оцінювати факти, події, ситуацію, реалізувати агітаційну або роз'яснювальну мету, впливати на інтелектуальну й емоційну сферу читача тощо.

Відповідно, синтаксичні моделі заголовків, які піддалися парцеляції, є своєрідним засобом рекламно-експресивної функції. Вони стають інструментом, котрий керує увагою читача і спонукає його до прочитання, іншими словами, є своєрідним навігатором, який допомагає читачу орієнтуватися у потоці статей на газетних шпальтах, а журналістам – розставляти необхідні смислові й емоційні акценти. Саме з цих причин і слід визнати парцельовані газетні заголовки одним із найбільш ефективних засобів підвищення привабливості у мові публіцистичного дискурсу.

Парцельований заголовок – це синтаксично розчленоване висловлення, між компонентами якого частково або повністю порушені струк-

турні зв'язки. Пор.: *Бліда поганка. В театральній обгортці* (ГУ, 2017).

У мовознавстві подано різні класифікації парцельованих заголовків. Так, за структурою виокремлюють групи парцелятів зі структурно спрощеною (парцеляти із початковим спеціальним словом, або синтаксеми, що репрезентують відносно незалежний парцелят) і зі структурно ускладненою побудовою (парцельовані конструкції з парцелятом – новим членом) [2]. За ступенем віддалення парцельованої частини від базової розрізняють контактну, дистантну й абзацну позиції парцелятів [7, с. 48]; за їхнім розташуванням – позиція сегмента як на межі головної та залежної частин, так і на межі підрядних компонентів [3, с. 96–97]; за граматичними характеристиками – однотипну (слова однієї лексико-семантичної групи, що виступають однаковими членами речення), різнотипну (парцеляти різної морфологічної природи із різною семантикою та з різними синтаксичними функціями) і послідовну (ланцюжкове розташування сегментів) парцеляції.

Спостереження свідчать про те, що за структурою заголовкові комплекси українських газетних текстів можна розподілити на парцеляти із простою та складною побудовою. Особливої рельєфності набувають заголовки, граматична структура яких оформлюється за моделлю простого речення, де парцелят, виконуючи функцію поширвача інформації головної частини, вводиться у конструкцію без будь-яких засобів зв'язку: *Конституційний суд скасував плату за прописку. Назовсім* (ГУ, 2017). Конструкції цього типу, створюючи нестандартний мовленнєвий ритм, є засобом вираження додаткових дій, ознак і реалізує функцію розширення думки. Актуалізуючи найвагомішу ознаку з низки однорідних, вони характеризуються емоційністю, лаконічністю й оцінністю судження. Пор.: *Їхав козак у президенти. На чужому возі* (УС, 2018).

Зазначимо, що можуть парцельоватися як головні, так і другорядні члени речення. Так, у мові сучасної української газети спостерігаємо активне вживання парцельованих другорядних членів речення, що, виконуючи функцію інформаційного розгортання думки, набувають особливого семантичного навантаження. Частіше використовують парцеляти-додатки, з-поміж яких переважають конструкції з непрямыми поширвачами: *Посіви озеленять. Грошима* (ГУ, 2018); *Кіпр, як і раніше, привабливий. Для всіх* (ГУ, 2018).

Зазнають парцеляції узгоджені та неузгоджені означення. Імітуючи розмовне мовлення, через

фразовий розрив атрибутивних зв'язків у таких побудовах досягається ефект невимушеності, відбувається емоційно-експресивне виокремлення у парцеляті певної ознаки: *Як президент та парламент право поділили. Валютне* (ГУ, 20017); *Кухня. Комунальна і політична* (УС, 2016). У газетному контексті парцельовані означення, реалізуючи експресивно-видільну функцію та функцію конкретизації, децю поступаються перед парцельованими додатками, проте вони стилістично виразніші.

Активізується у мові газет парцеляція інфінітивних і прийменниково-відмінкових обставин, які здатні актуалізувати значення: 1) мети: *До Вашингтона прибув маршал Північної Кореї. Усувати взаємну недовіру* (УС, 2017); 2) причини: *Премію миру можуть і не присуджувати. Через війну* (ГУ, 2017); 3) міри: *Театр житиме. Принаймні місяць* (УК, 2018); 4) часу: *Дешевий газ, може, й дадуть. В останні дні роботи* (ГУ, 2019); 5) місця: *Відгодований Васька. На українському телебаченні* (ГУ, 2019); *Стежками, дорогами. До Києва* (УС, 2018) тощо. Різноманітність цих значень, які створюють ще й додаткові авторські конотації, спричинює особливу здатність такого сегмента конкретизувати, деталізувати та, як наслідок, виконувати експресивно-видільну функцію.

Як засіб експресивного виокремлення преважують обставини прислівникові, через графічне й інтонаційне оформлення яких відбувається імітація розмовного мовлення: *Землю продали. Тихо. Мирно* (УК, 2018); *Квартири дорожчатимуть. Повільно, але вірно* (УК, 2019). Іноді парцельовання зазнає дієприслівниковий зворот, що є неприйнятним у газетному заголовку: *Китай переводить торгівлю з Японією на юань. Відв'язуючись від курсу долара* (УК, 2018).

Особливим стилістичним забарвленням вирізняються парцеляти, побудовані за моделлю складного речення. Це можуть бути або синтаксично самостійне речення, що сполучується з базовою частиною сурядними сполучниками на зразок: *Справжнє українське є добре. І добре, що є* (УС, 2017), або частина складнопідрядного речення із підрядними засобами зв'язку. За нашими спостереженнями, журналісти частіше послуговуються парцелятами складнопідрядних синтаксем, найпоширенішими серед яких виступають сегменти, які за структурою і значенням відповідають підрядним частинам зі значенням причини: *Закривайте газ! Бо економно* (УК, 2019); *З'єдналися родинні ниточки. Бо жива в роду пам'ять* (ГУ, 2016). Як засіб експресивного виокремлення конструкції такого типу, активізуючи логічний

висновок, виконують функцію резюмування, їхня виразність залежить більше від синтаксичної структури, ніж від лексичного наповнення.

Виразними у функціонально-стилістичному плані є парцельовані складносурядні речення із протиставними та єднальними відносинами, де на парцелят із семантикою допоміжного повідомлення нашаровуються додаткові відтінки значень: *Минають століття. Та стежинка не заростає* (ЛЮ, 2016); *Їй не відмовляють. І це додає сил* (ГУ, 2017). Цікавими також є вияви парцелятивів із зіставно-протиставними відносинами: *Маслом каші не зіпсуєш. А спредом?* (ГУ, 2019); *«Інтербачення» більше немає. А його боржники є* (ЛЮ, 2019). Зазначимо, що у певних контекстах вони, формуючи оцінний компонент і відбиваючи прагматичні авторські інтенції, можуть ставати ще й засобом створення іронічних ефектів: *Переможців не судять (і морально теж). На жаль* (УМ, 2017). Такі структури стають способом вираження авторського «Я» і спрямовані на реалізацію функції впливу на читацьку аудиторію.

Нерідко у статусі заголовка виступає парцелят лише підрядної частини, який через комунікативні інтенції автора виступає засобом «перерозподілу інформаційного навантаження» [4, с. 139]: *Щоб був коровай, як день білий* (ГУ, 2019); *Щоб не наврочити* (УК, 2017). Різнобічно поповнюють зміст заголовки, у яких базова частина, парцелят, оформлена називним теми (але такі конструкції зустрічаються порівняно рідко): *Волинь. Коли тісно у коридорах влади* (ГУ, 2017).

Парцеляція заголовків нерідко супроводжується конвергенцією, складним стилістичним прийомом, заснованим на взаємодії стилістичних засобів одного або різних рівнів мови внаслідок виконання ними єдиної стилістичної функції [5, с. 11]. Так, почастишало вживання парцельова-

них заголовків, побудованих на грі прямого і переносного значень слів: *Прем'єр-міністр знову париться. Тепер у Качанівці* (ГУ, 2014). Прикладом конвергенції може бути наявність у газетних заголовках тропів, зокрема метафори, котра надає їм яскравої внутрішньої форми, образності, підтримує їхню привабливість: *Цигаркові магнати об'єднуються. Щоб дати прикурити конкурентам* (ГУ, 2019); *Авторинок виїхав з кризи. Але на цьому і забуксував* (ГУ, 2018).

Актуалізацію змісту заголовків посилюють ще й інші засоби. Зокрема, типовими стають еліптичні конструкції, за будовою наближені до розмовних. Пор.: *Риба йде на нерест. А браконьєри – на промисел* (ГУ, 2018). Конвергенція таких заголовкових комплексів може супроводжуватися антитезою, повтором або синтаксичним паралелізмом: *Нам загрожують радіоактивні корови. А американцям – радіоактивні мурахи* (УК, 2017).

Отже, прийом парцеляції газетних заголовків робить їх найяскравішим засобом оформлення й увиразнення думки у публіцистичному дискурсі.

Висновки і пропозиції. Прийом синтаксичної парцеляції – ефективний засіб створення яскравих різноманітних заголовків газетних статей, активне вживання яких засвідчує стилістичний динамізм сучасної газетної мови. Вони характеризуються серйозним стилістичним та експресивним потенціалом, рельєфніше окреслюють проблему публікації, значно поживляють виклад, що і забезпечує підвищену увагу до повідомлення з боку читача.

Перспективою стане лінгвістичне осмислення нових функціонально-стилістичних параметрів заголовків як текстових знаків, поглиблене вивчення комунікативно-прагматичних і функціонально-когнітивних аспектів парцеляції як мовного феномену.

Список літератури:

1. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагматичний аспекти : монографія. Вінниця, 2009. 400 с.
2. Иванчикова Е. А. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*. Москва, 1968. С. 280–298.
3. Козіцька О. Контаміновані складнопідрядні багатокomпонентні речення в українській мові. Київ : Інститут української мови НАН України, 2005. 193 с.
4. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2007. 186 с.
5. Копнина Г. Конвергенция стилистических фигур в современном русском литературном языке (на материале художественных и газетно-публицистических текстов) : автореф. дис.... канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск, 2001. 26 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля.К, 2006. 716 с.

7. Сербіна Т. Функціонування експресивних синтаксичних конструкцій у мові сучасних газет. *Актуальні проблеми сучасної філології*. 2001. Вип. 9. С. 55–60.

Topchiy L. M. FUNCTIONAL FEATURES OF PARCELED HEADINGS

The article analyzes one of the phenomena of expressive syntax on the material of modern newspaper publications – parcelling, which is considered as a process of dismemberment of a single syntactic whole into intonation-semantic independent language units. It turns out that this phenomenon is able to distinguish the basic, thematic, part and plot, rhematic part of the message, and that this process occurs through the interruption of the syntagmatic chain by pausing between its components, which are graphically denoted by different punctuation. It is determined that the punctuated plot as a gravitational center of thought is a consequence of linguistic information compression, which the author distinguishes with a logical emphasis. It is established that in linguistics there are different classifications of parceled headings.

Empirical material of the study proves that parceled title complexes have rich potential in terms of impact on the mass reader. This allows us to consider the phenomenon of parcelling as a phenomenon that is fully consistent with the basic functions of the media. Attention is focused on the fact that the newspaper headline is designed to perform different functions and provide different pragmatic and stylistic effects. Analysis of their grammatical structure allows us to distinguish parceled headings, built on the model of a simple sentence, and headings containing parts of a complex. It is noted that the parcelling of the title is often accompanied by the use of other stylistic devices, which further enhance its attractive effect. One such technique is convergence, a process that is based on the interaction of stylistic means of one or different levels of language due to the performance of a single stylistic function. It is proved that the technique of syntactic parcelling is an effective means of creating bright and diverse headlines of newspaper articles, the active use of which testifies to the stylistic dynamism of modern newspaper language. They are characterized by a serious stylistic and expressive potential, outline the problem of publication, significantly enliven the presentation, which provides increased attention to the newspaper message from the mass reader.

Key words: *parceled headings, syntactic models, means of expressive separation.*